

Mekânsal Çeşitlilik Açısından Kentin Sorgulanması.

Melih Birik¹

Öz: Kent merkezleri, Batı Kültürü'nde formel ve enformel karşıtlıkların dengesi ile açıklanabilen, toplumsal belleğin aktarıldığı sosyal mekânlar olarak ifade edildiği gibi, Doğu Kültürü'nde karşıtlıkların yerine, yatay ağların dinamik ilişkileri üzerine kurulu sistemler olarak açıklanmaktadır. Her iki yaklaşımda da dengenin sürdürülebilir olması, var olan mekânsal çeşitliliğin korunması ile mümkündür. 21.yüzyılda, kent merkezlerini tehdit eden yeni küresel dinamiklerin, yukarıda bahsedilen kimliğe ait yerel nitelikleri olumsuz yönde etkilediği ve mekânsal çeşitliliği ortadan kaldırdığı gözlenmektedir. Günümüzde, Birbiriyle yarışan kentlerde hızla inşa edilen benzer kentsel projelerin ve baskın kurum kimliklerini mekâna taşıyan küresel yatırımların, zaman mekân ve aktörler arasındaki ilişkisiyi ayırıştırarak, mekânsal çeşitliliği ortadan kaldırdığı tartışılmaktadır. Bu nedenle bildiride; mekânsal çeşitlilik açısından kent sorgulanarak, mekânın değişimden nasıl etkilendiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Sorgulama süreci; diyalektik ve simbiyotik bakış açılarıyla mekânsal çeşitliliğin kavramsal boyutunun belirlenmesi ve bu bağlamda İstanbul'daki yeni ofis komplekslerinin, mekânla kurduğu ilişkinin tartışılması üzerine yapılandırılmıştır. Değerlendirmede, bu yapıların mevcut kentsel ağlarla ilişkileride karşılıklı uyum ve denge saptanmamıştır. Mevcut ağların, bu yeni yapıların oluşturduğu yarı geçirken ortamları beslediği buna karşın, kentsel mekânın niteliklerini zaman içerisinde kaybettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekânsal Çeşitlilik, Kentsel Kimlik, Kentsel Ağlar, Mekânsal Dönüşüm, Kamusal Alan.

Abstract: In Western Culture, as the city centre is defined through the balance of formal and informal dualities where the social memory is transferred to the future, conversely Eastern Culture reveals the centre in systems that built on dynamically related horizontal networks rather than oppositions. In both approach, sustainability of the balance relays on maintaining the spatial diversities. In the 21st century, we observed new global dynamics, threaten cities; affecting local qualifications of above mentioned spatial identities and eventually destroys spatial diversity. At the present day, we are discussing about the decomposing of the relation of space, time and actors at competing cities through rapidly built new similar urban design projects and investments of dominant global corporate companies. Therefore in this assessment, it is aimed to question the city in terms of spatial diversity to determine the affect of transformation on urban space. Questioning process is based on; determination of conceptual dimension of spatial diversity within the dialectic and symbiotic perspectives and discussions of the relation between urban space and the new office complexes built in Istanbul in predefined context. According the assessment, no mutual integration or balance was determined in relation of new office buildings and existing urban networks. It is determined that the existing network serves to feed this semi-permeable environment of the new office buildings but conversely degrades its qualifications in time.

Keywords:., Urban Identity, Urban Networks, Urban Transformation, Public Space.

---

¹ Kırklareli Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Kırklareli: melih.birik@klu.edu.tr

1. Sorgulamanın Çıkış Noktası

Tarihsel süreç içerisinde farklı coğrafya ve kentsel dinamiklerin etkisiyle oluşan değişimler, mekânsal çeşitliliği sağlayarak, yerel kimliğin korunmasında önemli bir denge unsuru oluşturmuştur. Değişim ve süreklilik her ne kadar karşıt unsurlar gibi görülse de, bu ikilemin birlikteliği kentsel mekânın sürekli var oluşu için gereklidir. Londra, Tahran, Roma, İstanbul gibi şehirlerin yaşayan merkezlere sahip olması, değişim ve süreklilik arasındaki ilişkinin niteliği ile açıklanabilir. Bu dengenin sürdürülebilir olması ise ancak mekânsal çeşitliliğin korunması ile mümkündür.

Bunun tersi olarak; değişim sürecindeki kırılma noktalarında, mekânsal niteliklerin kaybolduğu ya da başkalaştığı ve mekânsal kimliğin sürekliliğinin ortadan kalktığı dönüşüm süreçleri de izlenmektedir. Özellikle 21.yüzyılda, kentleri tehdit eden yeni küresel dinamiklerin, kent kimliğine ait yerel nitelikleri olumsuz yönde etkilediği ve mekânsal çeşitliliği ortadan kaldırdığı gözlenmektedir. Birbiriyle yarışan girişimci kentlerde hızla inşa edilen benzer kentsel projeler; kurum kimliklerini mekâna taşıyan küresel yatırımcıların veya otoriter yönetimlerin temsiliyetini taşımaktadır.

42. Uluslararası Şehir ve Bölge Plancıları Birliği (ISoCaRP) Kongresi'nin giriş raporunda belirtildiği gibi (Vaggione, P., 2006:6); Kentsel mekânın üretiminde ortaya çıkan mimari ürünlerin, mekânın ruhu ile hiç bir bağlantısı kalmamıştır. Üretim bandından çıkan endüstriyel ürün prensiplerine benzer tasarım süreçleriyle, "Süper Star" mimarların imzasını taşıyan prestij binalarının şekillendirdiği kent merkezlerinin benzerliği dikkat çekici hale gelmiştir. Toplumun tüketici olarak kabul edildiği yeni kamusal mekân anlayışında, meydan, kurumsal pazarlama alanına dönüşmüş bir "vitrin" olarak değerlendirilmektedir (Vaggione, P. 2006: 9).

2007 yılında Rotterdam'da düzenlenen Üçüncü Çağdaş Mimarlık Bienali'nde, kent olgusunun artık kentli için değil, ticari sermaye için yeniden organize edildiği ve bilinen bütün kentsel değerlerin yapay ortamlar yaratmak adına göz ardı edildiği ortaya konulmuştur (Burgmans, G. 2007: 8,9). David Harvey'e (1990: 257) göre de, toplumsal ilişkilerin ilerleyen ölçüde parasallaşması, mekâna ait zamanı ve mekânın niteliklerini hızla dönüştürmektedir.

Bu nedenlerle; mekânsal çeşitliliğin tartışılarak, kentte hangi bağlamda var olduğunun belirlenmesi ve bu bağlamın hangi kavramsal ilişkilerle kurulduğunun tanımlanması gereklidir.

2. Sorgulama Yöntemi

Bu çalışmada hızlı mekânsal değişim sürecinde özellikle merkezi kent alanına eklenen çoğu yüksek yapılardan oluşan mimari kompleksler (ofisler, konut ve alışveriş merkezleri) mekânsal çeşitlilik bağlamında sorgulanacaktır. Sorgulamada sadece mimari ürünün yer ile kurduğu ilişkinin tartışılması değil, var olan kentsel morfolojinin, oluşan değişimden nasıl etkilendiğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Mekânın üretimi iki temel kuram üzerinden sorgulanacaktır. Bunlar, çoklu karşıtların dengesine bağlı diyalektik sorgulama biçimi ve kentsel dinamiklerin oluşturduğu akışlar ve ağların simbiyotik sorgulama biçimidir.

3. Sorgulamanın Kapsamı, Biçimi ve İçeriği

Yukarıdaki görüşlerden yola çıkıldığında; merkezi kent alanında, küresel ölçekte üretilen büyük kentsel projelerin, ofislerin, alışveriş merkezlerinin, otel ve konut markalarının; zaman mekân ve insan ilişkisini birbirinden ayırıştırarak, çeşitliliği sağlamak yerine, mekânları bağlamlarından kopardığı belirlenebilir.

Oysaki kente eklenen yeni anlamların, mekânsal çeşitlilik içerisinde, yapısal katmanlar gibi birbiri üzerine eklenerek, yeni ağlar ve akışlar oluşturması, bununla birlikte kent kimliğini güçlendirmesi beklenmektedir. Bazı eski kent merkezlerinde izlendiği gibi, mekânsal kimliğin sürekliliğini zedelemeyen yeni çağdaş işlevlerin mekânda yer alması, çeşitliliğin korunup, onu oluşturan niteliklerin değişerek sürece uyum sağlaması ile açıklanabilir. Bu birlikte var oluşun, mevcut kentsel potansiyellerin tanımladığı kent bağlamıyla, çağdaş işlevi taşıyan mimari ürün arasında karşılıklı faydaya dayalı dinamik etkileşimlerin sonucu olduğu düşünülebilir. Yatay düzlemde gelişen kentsel ilişkilerin kavramsal bir örüntü oluşturduğu, aynı zamanda bu yatay örüntü içerisinde merkezler kademelenmesinin de yer alabileceğini görülmektedir. Bu ilişkiler bütünü, farklı ölçeklerde merkezler kademelenmesi ve kent bütünü, hatta bölge ve ülke bütünü arasında da tespit edilebilir. 1999 yılında yayınlanan, Avrupa Birliğinin Mekânsal Gelişme Perspektifi raporunda bu ilişkiler ortamının üst ölçekte nasıl var olabileceğine dair kararlar alınmıştır (ESDP, 1999).

Bu bildirinin kapsamını oluşturan mekânsal çeşitlilik ise alt ölçekte olup, kentsel mekân ve mimari ürün arasındaki gerilimi ele alarak, mekânsal çeşitliliğin bu gerilimden nasıl etkilendiğini sorgulamaktadır.

Mekânsal çeşitliliğin sorgulanması salt nesnel nitelikler üzerinden yapıldığı takdirde, biçim, renk, doku, oran, malzeme gibi algıya dayalı değerler tartışılacağı için sadece kent plastiği ve estetik sorgulanmış olacaktır. İşlev, anlam, mülkiyet, kamusal fayda, gibi bir arada değerlendirilmesi gereken, soyut kavramlar olmadan mekânı tanımlayan örüntüler sistemi ve akışlar belirlenemeyecektir. Buradan, kentin ayrı ayrı nesnel ve soyut kavramlar üzerinden sorgulamanın yetersiz olacağı, çeşitliliği oluşturan temel dengeler sorgulanırken mekânsal yapıyı bir arada tutan ilişkilerin tartışılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Aslında sorgulanması gereken mimari ürünün kent sistemine nasıl ve hangi bağlamda eklendiğidir. Bunun, kentin ilişkiler ve akış ağları içerisinde nasıl yer aldığı veya hangi karşıt dengeler içinde bulunduğuudur. Bildiride, İstanbul merkezi kent alanı, mekânsal çeşitlilik açısından sorgulanarak, kentsel dönüşümün etkilerinin tartışılması amaçlanmaktadır.

Yukarıda tanımlandığı üzere; kentsel mekân diyalektik bakış çerçevesinde, çağdaş kapitalist sistemlerde olduğu gibi ikilemler üzerinden tartışılan hiyerarşik bir yapı ortaya koyarken, simbiyotik ilişkiler çerçevesinde değerlendirildiğinde ise yaşayan kent merkezlerinde rastlandığı gibi kentsel dinamiklerin etkileşimleri ve akışların tanımladığı yatay ilişkiler bütünü olarak ortaya çıkmaktadır. Kısaca, mekânın üretimi düşeyde diyalektik - kademeli, yatayda simbiyotik-akış ağlarından oluşan örüntüler bütünü içerisinde tartışılabilir.

3.1. Mekânın Diyalektik Bakışla Sorgulanması

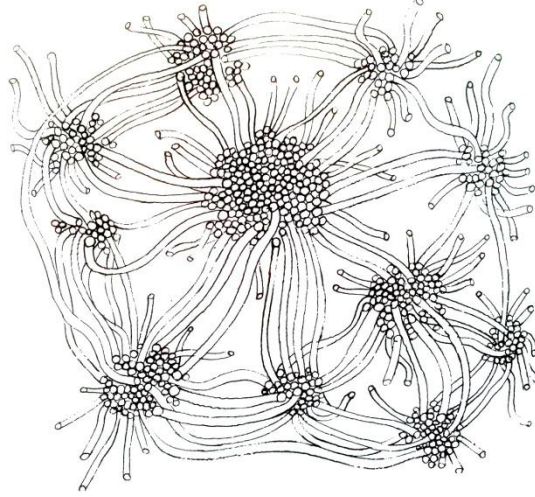
Bu değerlendirme biçiminde mekanlar; formel ve enformel karşıtlıkların dengesi ile açıklanabilen, toplumsal belleğin aktarıldığı sosyal alanlar olarak değerlendirilip, çoklu karşıtlıkların dengesi üzerine kurulu hasas, kırılğan bir yapıyı ifade etmektedir. Bu görüş daha çok, Batı'nın mekânı analitik sorgulama biçimini temel almakta ve kentsel mekânı oluşturan bileşenlerin birbiriyle kurduğu diyalektik ilişkiyi tartışmaktadır. Pozitif bilim, bu kırılğan yapıyı kuramlaştırırken genelde karşıtlıklarla tanımlı dengelerden yararlanmıştır. Batı'nın analitik düalizm anlayışı iyi ve kötünün karşıtlığından başlayarak; doğanın tanımlanması, sınıflandırılması hatta ekonomik, sosyal yapının, mimarlığın, şehirciliğin şekillenmesine yön verecek biçimde karşıtlıklar dünyası oluşturmuştur. Aristoteles'e (Arslan 1996: 429) göre, farklı olan şeyler birbirlerinden daha çok ve daha az farklı olabileceklerine göre, en büyük farklılık karşıtlıktır. Karşıtlığın en büyük farklılık olduğunu tüme varım gösterir. Batı görüşüne göre yaşadığımız dünyayı anlamlandırabilmek ve sorgulayabilmek için beden ve ruh, din ve bilim, yeşil ve betona kadar uzanan iki-terimli karşıtlıklardan kurulu bir yaşam biçimi sunulmaktadır (Kurokawa 1991: 40). Eclidean geometriye göre uzam homojen ve sonsuzdur. Bu yaklaşımdan yola çıkan Lecretius'a göre bütün doğa iki şey üzerine kuruludur; bedenler ve bedenlerin içinde yer alıp hareket ettiği boşluk. 1800 yıl sonra Kant, hala mekânı maddeden bağımsız ve farklı bir temel algı olarak değerlendirmektedir. Görecelik teorisine kadar geçen süreçte, fiziksel mekânı tanımlama çabası, insan doğasından uzak bir anlam taşımıştır. Bu yaklaşımla birlikte zaman boyutunun mekâna eklendiği görülmektedir. Gestalt'la birlikte, algıya dayalı mekân anlayışının ön plana çıktığı görülür. Mekânla ilgili mimari çalışmaların çoğu Eclidean mekân ya da algıya dayalı temeller üzerine kurulmuştur. (Norberg-Schulz, C. 1971:11,12). Lefebvre, karşıtlıkların birlikte kurduğu dengeyi ortaya koyarak, mekânın zaman sürecinde toplumsal olarak üretildiğini vurgulamış, yaşanan mekân, algılanan mekân ve tasarlanan mekân kavramlarının birlikte var oluşunu tartışmıştır (Avar, A.A., 2009). Harvey'e (2001) göre ise, insanın biyolojik özellikleri ve kültürel formlar arasında, uzun vadede, bir tür diyalektikle birlikte evrimden söz etmek mantıklı olsa da, son yüzyılda kültürel pratik ve anlayışlarda görülen patlama biyolojik uyum için zaman bırakmamıştır. Özellikle kentsel dinamiklerin ve etki hızının önceki dönemlere göre önemli değişiklikler gösterdiği günümüzde karşıtlıklar üzerine kurulu, rekabeti destekleyen, küresel ekonominin mekânı yeniden biçimlendiriş şekilleri, mekânsal çeşitlilikte yaşanan erozyonun önceki dönemlere göre çok daha hızlı ve ani gerçekleşmesine neden olmaktadır.

3.2. Mekanın Simbiyotik Bakışla Sorgulanması

Doğu'da çeşitlilik kavramına yaklaşım, özellikle Budist Felsefe'nin bakış açısıyla Batı'dakinden farklılaşmaktadır. Lecretius'un bedenler ve boşluk üzerine kurduğu ikili karşıtlığın yerini "insan, et ve ruhun birlikteliğidir" görüşü almıştır. Budist Felsefesi'nin Teklik Bilincinde (Consciousness Only) insan, sadece et (madde) ve ruh olmayan "şey" olarak tanımlanmıştır. Bu, madde ve ruh olmayan şey Simbiyotik Felsefe'nin temel kavramı olarak tanımlanan bir ara ortamı tanımlamaktadır (Kurokawa, 1991: 40). Bu ara ortam madde ve ruha benzemediği gibi bunların oluşturduğu ikili karşıtlığa da benzemez, üçüncü bir eleman da değildir. Bu ara ortam iki elemanın farklı oranlarda (insan örneğinde et ve ruh) meydana getirdiği

birlikteliktir. Budizm'in ortaya koyduğu bu yeni ortamı tanımlayabilmek için Kurokawa karşıt elemanlardan yola çıkmak yerine madde ve ruhun, farklı oranlarda, sonsuz sayıda ve serbestçe bir araya gelişinden doğan dinamik ilişkilerin varlığından bahseder (Kurokawa, 1991:40).

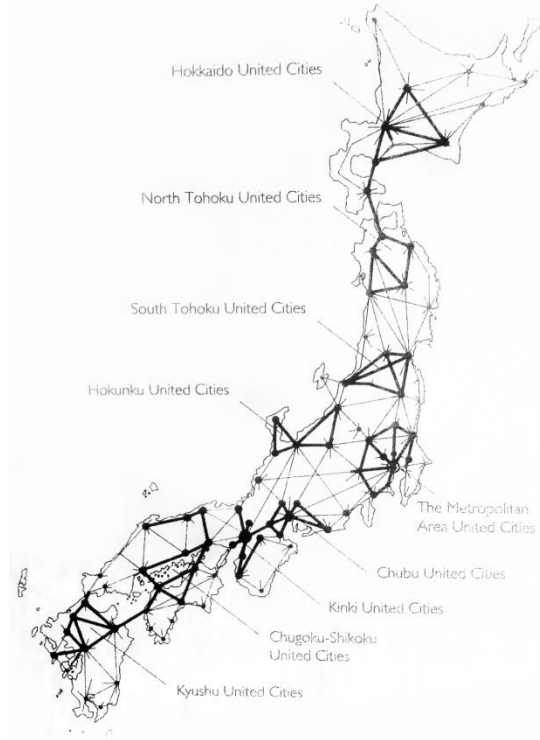
Deleuze ve Guattari'nin tanımladığı rizom kavramı Kurokawa'nın Budizm'le ilişkilendirdiği dinamik ilişkilerin oluşturduğu ara ortam ile örtüşmektedir. Rizom'un kelime anlamı; yeraltında yatay olarak büyüyen, dallanarak köklenen ve yeni filizler veren bitki sapıdır. Derine kök salmak yerine bir yumru gibi yatay büyüyen köksüz bitkilerin oluşturduğu ağdır. Deleuze ve Guattari, Batı'da hâkim olan düşünme biçimini, neden ve sonuç ilişkisine yaptığı vurgu ve hiyerarşiler yaratma merakı nedeniyle ağaca benzetir. Tek bir kökten gelen bu yapı diğer köklerden ayrıldığı için de farklıdır ve ötekileştirir (Özbek M., Başkavak M., 2014:21). 1960'larda Christofer Alexander'in "Şehir bir ağaç değildir" ifadesinde de hiyerarşik ağaç benzetmesinin kentsel yaşantının canlılığını ortadan kaldırışı eleştirilmektedir. Kentsel yaşam, ağaca benzer yapıdan çok, rizomatik sistemde farklı eylemler arasındaki yatay ilişkilerle sürdürülmektedir. (Dovey, 2005:15).

Şekil 1: Kiyoshi Awazu tarafından yapılmış rizom tasfiri (**Kaynak:** Kurokawa, 1991 :33)

Rizomun dinamik ve değişken yapısı, sürekli yenilenen ama varlığını koruyan özelliği aslında bir adaptasyon biçimidir. Bu oluşumun, büyük değişiklikler yaratma; Deleuze'un ifadesiyle yersiz yurtsuzlaş(tır)ma imkanı vardır. Ama ona, bir denge unsuru olarak her zaman bunu tamamlayan, yeniden istikrar kazandırma, yeniden yer yurt edindirmeye çalışan bir güç eşlik eder (Özbek M., Başkavak M., 2014:24). Bu durum kent ile ilişkilendirildiğinde kaos ve düzenin birlikte var oluşunu ortaya koyar ki, biri olmadan bütünüün sürekliliği mümkün değildir. Zaman sürecinde değişim kaçınılmaz bir olgudur. Bu noktadan hareketle mekânsal kimlik de sürekli hareket halinde olan, hiç bitmeyen bir oluş projesi olarak ifadelendirilir. Rizomun ardında da bu oluş olgusu yatar, zira rizom sürekli değişimle ve yeni bağlantılar kurmakla beslenir ve sürekliliğini sağlar (Özbek M., Başkavak M., 2014:66).

Kurokawa, rizometrik ilişkilerden yola çıkarak mekânsal bütünlüğün tartışılabilirliğini ortaya koymuştur. Japonya örneğinden olduğu gibi hiyerarşik merkezlerin kademelenmesi yerine ağ örüntüsü içerisinde bütünü kapsayan yatay ilişkiler sistemini sorgulamıştır. Bu yaklaşımda, ilişkiler ağı içerisindeki her bir düğüm noktasına karşılık gelen yerleşimin kendi kimliğini koruyarak varlığını devam ettirebildiğini savunurken, bir yandan da her bir kentin günlük yaşantısını devam ettirecek bütün kentsel donatıları içermesinin mümkün olmadığını bu nedenle merkezler arasında belirli bir kademelenmenin göz ardı edilemeyeceğini vurgulamaktadır (Kurokawa, 1991:178). Buradan yola çıkarak metropolitan ağların eklenmesi ile tanımlı rizoma benzer yapısal bir ağ sisteminin bütün ülkeye uygulanmasını sorgulamaktadır. Metropololler arası birbirini tamamlayan ağların dengeli bir bütün oluşturacağını savunmaktadır.

Şekil 2: Osaka, Kyoto, Nagoya, Fukuoka, Hiroshima, Kumamoto, Ohita, Sendai ve Sapporo . kent ağlarının dengeli dağılımından oluşan ülke bütünü. (**Kaynak:** Kurokawa, 1991:202)

Bununla birlikte, Japonya'nın, bugün finansal ve ticari belli bir merkez olmaksızın yanyana eklenmiş yamalardan oluşan kaotik bir yapı görünümünde olmasına karşın, güçlü metropoliten kentlerin ve bunların mahalleleri arasında var olan güçlü komşuluk ilişkilerinin, farklı yaşam tarzlarını ve bunların tanımladığı mekânsal çeşitliği beslediği ifade edilmektedir. (Mazzoni, C.; Tsiomis, Y., 2012)

4. İstanbul Ölçeğinde Kentsel Mekânın Sorgulanması

Bu iki farklı düşünce sisteminden bakarak, Avrupa birliği sürecinde kent kimliğinin sorgulanma süreci yeniden okunabilir. Günümüzde, küresel dinamiklerin değişim sürecindeki rolü ve değişim karşısında yerel değerlerin etkilenişi, mekânsal kimliğin sürdürülebilirliği açısından tartışılmaktadır.

Eski Doğu Blok'u ülkeleri ve yeni gelişen marketler olarak tanımlanan ülkelerde değişimin diğerlerine göre daha çarpıcı ve hızlı devam ettiği belirtilmektedir (Castle, H. 2006:4). Yine bu kapsamda, belirli bir kentsel yapılanma kültüründen gelen Avrupa kentlerinde, yatırımcıların; yakın tarihin kentsel örüntülerini takip etmek zorunda oldukları kent merkezleri yerine, kentin çeperlerinde yatırım yapmakta, pazarlama amacıyla var olan gerçekliğin yanında kendi yalancı gerçekliğini oluşturan mekânlar yaratarak, kentsel fonksiyonların ayrıştırılmasına sebep oldukları tartışılmaktadır (Crocı, 2006: 7).

Oysa İstanbul örneğine bakıldığında, bu durumdan farklı olarak, Ofis, ticaret ve konut merkezi yatırımlarının merkezi kent alanından² uzaklaşmak yerine bu alanda yoğunlaşma eğiliminde olduğu, yüksek yapılaşmanın da buna paralel geliştiği gözlenmektedir. Bu farklılığın sebebi olarak, İstanbul'un üst bölgesel ölçekte stratejik önem taşıyan kent merkezinin, küresel ofis merkezleri için çekiçi olması gösterilmektedir (Gürsel, 2013:24). Buna ek olarak, bütüncül plan yaklaşımının bulunmaması ve proje ölçeğinde kentsel mekâna müdahale edilerek, hem yüksek katlı yapılaşmaya imkân tanınması, hem de arzu edilen fonksiyon değişikliklerinin sağlanabilmesinden kaynaklandığı eklenebilir. Ayrıca, planlama kararlarında yapının formunu belirleyen azami üç emsal inşaat hakkının, yasal çerçevede, çeşitli imar uygulama araçlarının yardımı ya da merkezi yönetimin müdahalesi ile, iki, bazen üç katına çıkarıldığı bir çok proje uygulaması görülmektedir. Turizm Teşvik Alanları bu uygulamalara örnek olarak gösterilebilir. Farklı yöntemlerle mekâna müdahale etmenin kolaylaştırıldığı bu sistemde, rant ekonomisinin desteklenmesi ve yeni kaynaklar yaratılarak sürdürülebilmesi bir gerekliliktir.

Küreselleşme sürecinde buna benzer uygulamaların olduğu bilinen, gelişen piyasalar olarak adlandırılan yeni pazarlar, gayrimenkul sektöründe önemli hareketliklerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Özellikle küresel şirketlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerekli donanımlara sahip yeni ofis alanları temininin, sektörün önemli hedeflerinden biri durumuna geldiği uluslararası ofis gayrimenkul danışmanları tarafından belirtilmektedir. Bunlardan biri olan Instant'ın 2013 Gelişen Piyasalar Servislendirilmiş Ofis Alanları³ Raporunda, İstanbul'un 21 merkezle 2011 ve 2012 yılları içerisinde kapasitesini ikiye katlayarak Avrupa ve Orta Doğu'nun en hızlı büyüyen ofis gayrimenkul piyasası olduğunu belirtilmektedir (Şekil 2). Bunu, Dubai 19, Moskova 18 ofis merkeziyle izlemektedir. (Instant, 2013:2-7).

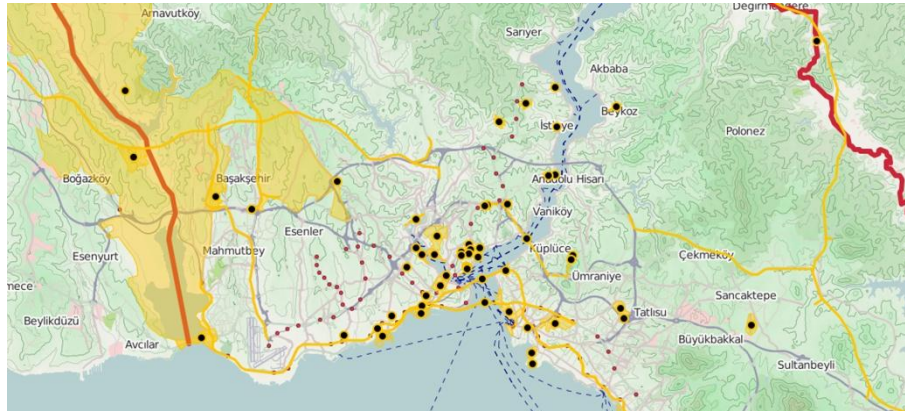
---

² İstanbul merkezi kent alanı tanımıyla, tarihsel kent merkezinin 1950 dönemine kadar büyük sızramalar olmadan bütünlüğünü koruyarak geliştiği, Tarihi Yarımada, Beyoğlu Yarımadası, Şişli, Beşiktaş ile Üsküdar ve Kadıköy'ün bir bölümü ifade edilmektedir.

³ Servislendirilmiş Ofis Alanı (Serviced Ofise Area); ofis hizmetlerini destekleyecek, toplantı, konferans salonları gibi teknik donanımın dışında, konaklama, alışveriş, kültürel aktiviteler gibi diğer ihtiyaçların da karşılandığı merkezler olarak tanımlanabilir.

Şekil 3: 2012 yılında, gelişmekte olan piyasaların dağılımı ve ofis merkezi sayılarına göre kademelenmesi. (**Kaynak:** Instant, 2013 :2-3)

Şekil 4: İstanbul merkezi kent alanında yoğunlaşan büyük kentsel projeleri gösteren harita. **Kaynak:** (İstanbul SMD, <http://www.megaprojeleristanbul.com> , 01.04.2014)

Bu durum Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği (GYODER)'in 2012 raporunda da belirtilerek, inşaat sektörüne dayalı ekonomik gelişimin gücü vurgulanmış, İstanbul'da en canlı gayrimenkul sektörünün A sınıfı Ofisler olduğu belirtilmiştir (Gürsel, 2013:24). İstanbul'un Dubai ile yarışır konumda olması tarihsel kent merkezi üzerindeki baskının şiddetini göstermek için yeterlidir. İstanbul, Batılı yatırımcılar için kıtalar ve ekonomiler arası geçiş noktası olması ve Orta Doğu ülkelerine kıyasla daha esnek kültürel kodlamalara sahip olması nedeniyle bu bölgede çalışan firmaların yönetim merkezi olma yolunda tercih sebebi olmaktadır.

Instant'ın raporunda belirtildiği gibi Türkiye'nin en büyük market olmasındaki önemli faktör, kent merkezi ve merkezi iş alanında yeni, küresel ihtiyaçları

karşılatabilecek nitelikte ofis merkezlerinin yapılabilir olmasıdır. Üst düzey iş gücünün kent merkezine en yakın ve hatta mümkünse merkezin içinde çağdaş, nitelikli, tüm servis hizmetlerine (konaklama, alışveriş, kültürel aktiviteler) ulaşabilen konumdaki çalışma alanlarını tercih ettiği bilinmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere; La Defense'da olduğu gibi, bir çok tarihi kentte, bu tip mega-projelerin üretilmesi ancak üst plan kararları ile merkezi kent alanının dışında uygulanabilmekteyken, İstanbul'da merkezi kent alanının içerisinde uygulanabilmektedir. Ofis gayrimenkul yatırımlarının gelişmekte olan piyasalarda merkezi alanlarda yoğunlaşması yerel ağlar ve dinamiklerle açıklanamayacağı görülmektedir. Bu durumun küresel karar mekanizmalarının yönlendirdiği, dikey ilişkilerle oluştuğu tespit edilmektedir. Bu anlamda küresel kurum kimliklerinin mevcut kentsel kimlik ile aynı düzlemde nasıl bir araya geldiği tartışılarak, mekansal çeşitliliğe etkisi sorgulanmalıdır. Öncelikle iki temel sorunun cevaplanması ya da tartışmaya açılması gerekmektedir.

Brinci soru: Yakın dönemde, İstanbul merkezi kent alanını etkileyen yüksek katlı mimari projeler ile kent arasında, diyalektik ve simbiyotik bakış açısıyla nasıl bir mekansal ilişki kurulabilir?

İkinci Soru: Bu ilişki'nin sürdürülebilirliği mümkün müdür?

5. Değerlendirmeler

Bu soruların somut değerlendirmesini yapabilmek için İstanbul merkezi kent alanının içerisinde kalan Mecidiyeköy ve Zincirlikuyu yerleşimleri üzerinde tartışılacaktır. Bu alan, özellikle servislenirilmiş ofis fonksiyonlarının bulunduğu veya konut olarak sunulmakla birlikte ofis donatılarını da içeren yüksek katlı yapıların yoğunlaştığı alandır. Büyükdere Caddesi üzerinde, henüz yapımı süren beş ve tamamlanmış iki yüksek yapı dikkati çekmektedir (Şekil 5,6,7).

Alışveriş merkezlerinin gerçeklikten uzak, kendi tiyatral mekân kurgularını oluşturdukları, 20.yüzyılın sonlarında yeterince tatışılarak somutlaştırılmıştır. Söz konusu yapılarda ise bu durum gözlenmemektedir. Çağdaş söyleme uygun olarak sokağa ve kente bağlanma fikrinin önemli bir tasarım kriteri olarak ele alındığı görülmektedir. Bu noktada kamusal alanın nasıl tanımlandığı değerlendirilmelidir.

Gözlemlenen yapıların ortak özelliklerinden birinin, mekâna alternatif yer üretme kaygısı olduğu görülmektedir. Bu kaygı, bazen kentin akciğerlerine alternatif çatı bahçeleri, bazen de yetersiz olarak nitelendirilen sosyal alanların canlandırılması amacıyla ortaya konulduğu, yatırımların tanıtım kataloglarında ifade edilmektedir. Tanımlanan sosyal alanların; sınıfsal farklılıkların gözetilmediği, kamusal açık ve kapalı alanlara duyulan özlemi gidereceği ve mekansal çeşitliliği zenginleştireceği, savı desteklenmektedir. Halbuki, bu mekânlara davet edilen ve sosyalleşmesi beklenen toplumsal yapının öncelikle özel güvenlik kontrolünden geçmesi esastır. Sunulan hizmetler ve mallar, hangi gurubun bu sosyal alandan faydalanacağını açıkça tanımlamaktadır. Büyük kamusal alanlar olarak tanıtım kitapçıklarında görselleştirilen, "Plaza" ve "Centre"ların kentin sosyal ağları ile ne kadar bütünleştiği sorgulandığında, mimari ürününlerin mekansal çeşitliliğe katkısı yerine ondan nasıl konrunmaya çalıştığı görünmektedir. Bu ilişkide karşılıklı bir fayda yerine kentin ortaya koyduğu değerlerin süzgeçten geçirilerek tüketilmesine yönelik

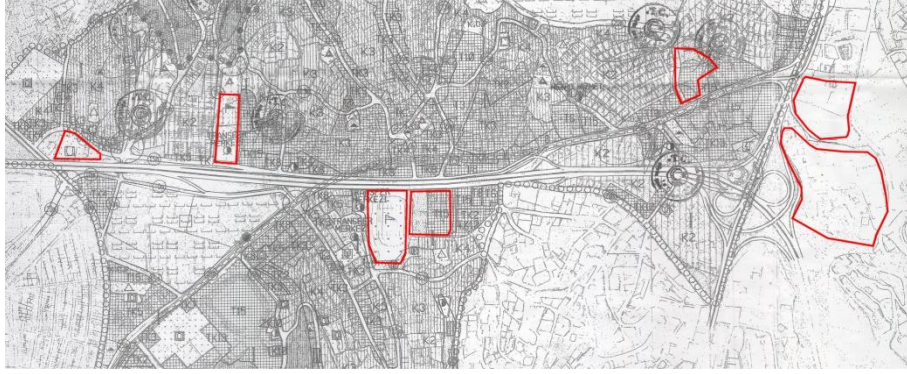
tek taraflı bir faydadan bahsedilebilir. Dovey, bu güncel fenomeni “sahte çeşitlilik” (Pseudo-diversity) kavramıyla; özelleştirip, sözde kamusal alanların üretimi, olarak tanımlamaktadır. Dovey’e (2005:16) göre; bu alanlar kentsel yaşamı tasfiye ederek dönüştürmekte ve özgünlüğünü öldürmektedir. Bu alanlar noktasal olarak geçirgen ama genel anlamda kapalı sistemlerdir. Buna benzer özelleştirilmiş kentsel projelerin ölçeği büyüdükçe kentsel mekanın ağaça benzer hiyerarşik yapıda büyümesi mümkün hale gelmektedir.

Büyük Şehir Belediye Başkanlığı’nca 29/12/2003 Tarihinde Onaylanan, 1/5000 Ölçekli, Şişli Merkez ve Çevresi Revizyon Nazım İmar Planı’nda söz konusu alan incelendiğinde, Dovey’nin özelleştirilmiş kentsel projeler olarak tanımladığı yapılarla benzeştiği görülmektedir. Planda, 2003 yılı itibariyle, gözlemlenen yapıların özel mülkiyette olmadığı, stadyum, üniversite alanı, fabrika binası, transfer alanı, yeşil alan, karayolları hizmet alanı fonksiyonlarını barındırdığı bu yapıların bir kısmının mimari miras olduğu görülmektedir (Şekil 6). 1950 ve 80 arası hızla gelişen ve kentsel merkezi alan içerisinde bulunan bu alanların değişimi kaçınılmazdır. Hava fotoğrafı incelendiğinde, Şişli ve Beşiktaş ilçelerinin yoğun kentsel dokusu içerisinde, en çok ihtiyaç duyulan alanların kamusal açık alanlar olduğu açıkça görülmektedir. Dolayısı ile dönüşümün bu yönde olması gerekliliği de ortadadır. Modernizmin yarattığı bu mekânsal izlerin kentin yatay ağları ile bütünleşme ve yeni kamusal ağlar yaratma potansiyali varken, bütüncül plan anlayışının olmayışı bu alanların ani dönüşümünü ve özelleştirilmesini kolaylaştırmıştır. Bu açıdan bakıldığında plansızlığın bir araç olarak kullanıldığı ve tercih edildiği söylenebilir. Küresel ekonominin kent merkezindeki boşlukları doldurabilmesinin karşısında mevcut kentsel ağların ve akışların oluşturduğu rizom bir engel oluşturmaktadır. Plansızlık ya da plana revizyonlarla müdehale etme yöntemi, bu boşlukları doldurmanın en pratik yoludur.

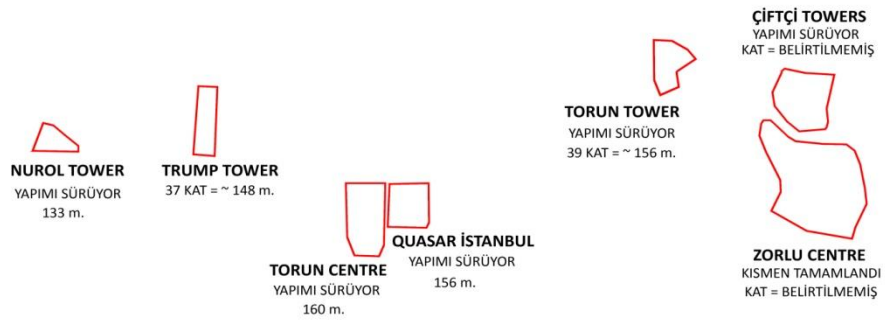
Sorgulanan kent parçası üzerinde yer alan servislendirilmiş ofis yapılarının diğer bir ortak özelliğinin yükseklikleri olduğu görülmektedir. “İstanbul’a yukarıdan bakmak” sloganı projelerin pazarlama kitapçıklarında sıklıkla tekrar edilmektedir. İçinde olmadan yukarıdan izlemek, seyretmek hatta O’na hakim olmak fikri cezbedicidir. Yine burada vurgulanması gereken, yüksek yapının konumu ve kent ile kurduğu ilişkidir. İstanbul gibi bir kentin merkezinde olup ona yukarıdan bakmak fikri; aşağıda var olan bütün mekânsal ilişkiler, akışlar, örüntüler ya da gerilimlerin üstünde olma hakkını vermektedir. Bu durum, kentin simbiyotik var oluşunun dışındadır. Kurumsal kimlik açısından bakıldığında, kenti meydana getiren dinamiklerin üzerinde olan markanın kente, ve onu oluşturan sisteme hakimiyeti hissedilebilir. Kulelerin üst ve alt katları arasındaki kira bedellerinin oldukça farklı olması bu hiyerarşik yapının oluşumunu açıklayabilir. Kulelerin üzerine kurulu olduğu alanın aslında özelleştirme ile el değiştiren ve kamuya hizmet etme özelliğini yitiren, ortak alanlar olduğunu unutmamak gerekir. Bu bağlamda yine kentsel dinamiklerin ve akışların tanımladığı simbiyotik örüntünün, dikey hiyerarşik ilişkilerle tanımlı kule ile değişime uğratıldığı söylenebilir.

Şekil 5: Mecidiyeköy ve Zincirlikuyu arasında yer alan yüksek ofis ve çok fonksiyonlu yapılar yapıları. (**Kaynak:** Hava Fotoğrafi: İBB İstanbul Şehir Rehberi, 01.04.2014. <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx>)

Şekil 6: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığınca 29/12/2003 Tarihinde Onaylanan, 1/5000 Ölçekli, Şişli Merkez ve Çevresi Revizyon Nazım İmar Planı üzerinde 2014 yılında yer alan yüksek ofis ve çok fonksiyonlu yapılar. (**Kaynak:** İBB,2003)

Şekil 7: Şekil 3'de yer alan yapıların kurumsal kimlikleri. Yapıların yükseklikleri tanıtım kitapçıklarında belirtilen bilgilerden alınmıştır. Bunların bir kısmında yükseklik bir kısmında da kat adeti belirtilmiştir. Belirtilmeyenlerde, yaklaşık 4 metre kat yüksekliği düşünülerek yükseklikler tanımlanmıştır. (**Kaynak:** Gayrimenkul tanıtım ve satış kitapçıkları)

Bu noktada kentsel mekânın ne kadar masum olduğu da tartışılabilir. Zaten, ortaya çıkan mimari ürünü savunurken, mimar da aynı şeyi yapmaktadır. Söz konusu kent parçasının 1950'den başlayarak hızlanan yeni konut politikaları ile kent dışındaki ilk banliyö uygulamalarına ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Esentepe Subay Evleri, Gazeteciler Sitesi gibi örnekler sayılabilir. Bu dönemde, Yıldız Posta Caddesi, Ortaklar Caddesi gibi Prestij konut alanları oluşmuş, Gayrettepe, mahalle özelliklerini barındıran geçişken bir konut alanı olarak ortaya çıkmıştır. 1974 yılında Boğaz Köprüsü ve bağlantı yollarının tamamlanması ile İstanbul ilk defa bu alanda, kent içinden geçen yükseltilmiş yolla tanışmıştır. 1980 sonrasında çeşitli imar afları ve vadi içersindeki tek katlı gecekonduların apartmanlaşması ile kentsel dokuda deformasyonlar ortaya çıkmış ve mahalle nitelikleri kaybolmaya başlamıştır. Buna rağmen, Taksim, Harbiye, Osmanbey, Şişli güzergahında Levent'e yönelen hareket aksının cazibesi varlığını korumuş ve bu alanda kentsel yaşam canlılığını sürdürmüştür. Konut, ticaret, imalat ve hizmet sektörlerinin bir arada bulunmasından doğan dinamik yapı her zaman çekici olmuştur. Gözlem alanında ve hemen yakın çevresinde, 1980'e kadar bisküvi fabrikası (Arı Bisküleri), likör fabrikası (Tekel Likör Fabrikası), çikolata imalathanesi (Mabel), beyaz eşya fabrikası (Profilo), küçük sanayi (Tofaş, araç bakım servisi) gibi unsurların var olması alanın kozmopolit yapısının korunmasına yardımcı olmuştur. Alanda, 1980'den sonra ani bir değişimden söz edilebilir. Özellikle Mecidiyeköy'ün transefer merkezi olması, araç trafikin artışı ve bununla birlikte gürültü ve hava kirliliğinin artması, ofis ve ticaret fonksiyonlarının konut alanlarının içlerine kadar yayılması sosyal yapının değişimine sebep olmuştur. Bu dönem, yukarıda bahsedilen Gazeteciler Sitesi, Subay Evleri gibi mahallelerin iş yeri ve ofislere dönüşüm sürecinin de başladığı dönemdir. Bu saptama ile 1980'den sonra alanda, var olan sosyal ve yapısal ağların ve mekansal izlerinin bütünlüğünü kaybederek, parçalandığı gözlenmektedir.

6. Sonuç

Birinci sorun karşılığında; İstanbul örneğinde, kentsel mekân diyalektik ve Simbiyotik bakış açısı ile değerlendirildiğinde, Dovey'in sözde kamusal alan diye tanımlandığı ofis kulelerinin altındaki özelleştirilmiş alanların, mekansal çeşitliliği sağlayarak, yeni örüntüler kurmak ve kentsel mekândaki parçalanmış mekânsal ilişkileri düzenlemek için yeterli olmadığı saptanmaktadır. Sorunun cevabının temelinde bütüncül planlama yaklaşımının bulunmayışı yatmaktadır. Her bir özelleştirilmiş alan kamusalılığı yorumlayarak, kendi içersinde kontrollü yarı geçişken mekânsal çözümler sunup, aslında varlığını mekâna dikte etmekte; ulaşım sistemine yapı yoğunluğuna hatta nüfus yoğunluğuna alternatif yorumlar sunmaktadır. Diyalektik ve Simbiyotik ilişkiler bağlamında bu mekanların var olan örüntüyle birleşmeleri yerine, kendi hiyerarşik modellerini mekânı değiştirmek ve dönüştürmek üzere oluşturdukları izlenmektedir.

İkinci sorunun karşılığında da; böylesi parçalı ve karşıtlıklar üzerine kurulu bir yaklaşımın simbiyotik ilişkiler içersinde değerlendirilmesinin mümkün olmadığı, bunula birlikte çoklu karşıtlıkların da sürdürülebilir bir denge içersinde oluşup devam etmediği görülmektedir. Bu nedenle mekânsal çeşitliliği oluşturacak bir birlikte var oluştan söz edilemeyeceği gibi, mevcut kentsel potansiyellerin tanımladığı kent bağlamıyla, çağdaş işlevi taşıyan mimari ürün arasında da karşılıklı

faydaya dayalı dinamik etkileşimlerin bulunmadığı sonucuna varılabilir. Böylesi bir yapının sürdürülebilir olması mümkün gözükmemektedir.

Kentin rizometrik yapısı içerisinde oluşan ilişkiler bütününde, merkezlerin kullanım frekansına göre belirli bir düzen içerisinde kandemelenmesi mümkündür. Bu tanım içerisinde kentsel yaşamı ifade eden, hiyerarşik olmayan yatay ilişkilerin tanımladığı ağı yapılar bütünü ile, düşeyde gelişen ve merkezlerin işlevsel ilişkilerini belirleyen yapının, tek bir varlık olarak değerlendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Kentte mekânsal çeşitlilik ancak bu ortam içerisinde üretilir ve sürdürülebilir.

Referanslar:

- Arslan, A. (1996) *Aristoteles, Metafizik*, 2. Baskı, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Avar, A.A., (2009) “Lefebvre’nin Üçlü – Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân Diyalektiği”, *Dosya 17, Mimarlık ve Mekân Algısı* (Der. F. Doğan), TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 1-14
- Birik, M. (2011) *Kentsel Mekânın Değişim Sürecinde Transformasyon ve Deformasyon*. Basılmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bil. Enst. İstanbul.
- Burgmans,G.(2007) “What about the Lifeboats?”, Preface, *International Architecture Biennale Visionary Power, Producing the Contemporary City*, Berlage Institute, NAI Publishers, Rottardam, 8-9.
- Castle, H., (2006) “Editorial”, In Croci, V. (ed.), *Architectural Design The New Europe*, içinde (Der. Croci, V.), Wiley-Academy Press, London, 4
- Croci,V. (2006) “New Europe: Place(s) without a Sense of Place”, In Croci, V. (ed.), *Architectural Design The New Europe*, içinde (Der. Croci, V.), Wiley-Academy Press, London, 6-11.
- Dovey, K. (2005) *Fluid City Transforming Melbourne’s Urban Waterfront*, UNSW Press, New York
- ESDP (European Spatial Development Perspective), (1999) *Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*, European Commission the Committee on Spatial Developmen, Luxembourg
- Gürsel, F.C., (2013) *Türkiye ve Dünya Gayrimenkul Sektör Raporu 4. Çeyrek 2012*, Gayrimenkul ve Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği (GYODER), İstanbul (<http://www.gyoder.org.tr/yayinlar/ceyrek-donemler>).
- Harvey, D. (1990), *Postmodernliğin Durumu, Kültürel Değişimin Kökleri*, Çev. Sungur Savran, 5. Baskı (Eylül 2010), Metis Yayınları, İstanbul.
- Instant, (2013) *Emerging Markets Serviced Office Review 2013*, London. (<http://www.instantoffices.com/resource-centre.aspx>), 2-7.
- İstanbulSMD, (2014) *Mega İstanbul* , İstanbul (<http://www.megaprojeleristanbul.com>, 01.04.2014).
- Kurokawa, K. (1991) *Intercultural Architecture the Philosophy of Symbiosis*, Academy Edition, London.

- Mazzoni, C.; Tsiomis, Y., (2012) *Paris, Métropoles en Miroir Stratégies Urbaines en Ile-de-France*. La Découverte, Paris
- Norberg-Schulz, C. (1971) *Existence, Space and Architecture*, Praeger Publishers, New York.
- Özbek, M.;Başkavak M. (2014) “Giriş: Köksap Nedir?”,”Yersiz Yurtsuzlaş(tır)ma/Yeniden Yer Yurt Edindirme”, *Sutton D.; Martin-Jones, D.(2008),Yeni Bir Bakışla Deleuze*, Çev. Özbek, M.;Başkavak M., Kolektif Kitap Yay., İstanbul, 21-27.
- Vaggione,P, (2006) “Intorductory Report”, *42nd Congress of International Socaity of City and Regional Planners*, Yıldız Technical University, İstanbul, 9.